

Mekan (Uzam)*, Türk Mitolojisi ve Yaratıcılık

Faruk ATALAYER

Yard. Doç.,

Anadolu Üniversitesi

Güzel Sanatlar Fakültesi, Çizgi Film (Animasyon) Bölümü

Öğretim Üyesi

"Uzayda**,'mikro, makro' yer tutan, yer kapatan, çevresinden ölçü, yoğunluk, hacim, biçim olarak ayrılan her şey, 'kendine özgü' bir MEKAN VARLIĞIDIR, NESNESİDİR. Mekan, salt 'yer, mimari yapı, iç alan' değildir. Atomdan hücreye, beyinden bilgiye, kişilikten duygulara, cansız özdekten canlılara kadar her şey bir mekandır."***

*UZAM (MEKAN): Arapça olan mekan: "Yer, bulunulan yer" anlamına gelir. Anadolu lehçesindeki Türkçe karşılığı "uzam'dır." Bu yazıda, yazım dosyasının adı "mekan" olarak saptandığından, "uzam" yerine tüm yazı boyunca "mekan" kavramı kullanılacaktır.

**UZAY (Arap. Feza, İng. Space) Space: "Boşluk" ana anlamı ile, "mesafe, yer, alan, ara, uzay" anlamlarına gelmektedir. Aynı kelimenin Fransızca'sı "espace'tir." (Türkçe'ye "espas" olarak girmiş, yazı sanatının kavramı olarak kullanılmaktadır.) ESPACE: "Uzay, boşluk, ara, alan, aralık, erim" anlamlarını karşılamaktadır. Özellikle "space" kavramını: 16 yy. gök bilimcileri, düşünürleri, "gök ötesi, dünya dışı" alanı, "boşluk" anlamında uzay olarak tanımladılar. Uzayın, bir "boşluk olmadığı" ve Kuantum yapısı çözümlenmesine karşın, "space" bu eski "dünya dışı boşluk" anlamı ile, hala kullanılmaya devam edilmektedir.

Türkçe "UZAY": eylemi ve üretken bir kök olan "UZ" kökünden türetilmiştir. "UZ" kökünün anlam içeriği: "genişlemek, artmak, büyümek, gitmek, gelişmek, yeterli olmak, becerlilik, elverişli, uygun, sürekli" vs.dir. "AY" ise, hem nesnel, hem inançsal, hem de ezoterik olarak, "göklerin, yerin, yaşamın, her şeyin yaratıcısı, tanrıca "Umay'ın" ışksal varlığıdır. Yani "UZ-AY", tanrıçanın ışksal evrenidir.

"UZAM" (Mekan) ise: Aynı "uz" kökünden türetilmiştir. "Am" eki, bozulmuş bir "AN-ON" köküdür. Anlam içeriği eski Türk damgalarında, tam olarak evrensel güç-tüz anlamındadır. "Kavramak, yinlemek, saklamak, durum, kısa zaman, sınır, zihin", asıl olarak da "kaba-vahşi" anlamını karşılar. Bir fiilden ad üreten ek durumuna gelen "em-am", "doğurganlık organı, fecer, vulva, rahimdir." Bu kapsamda "uzam"; tanrıçanın yaratma-doğurganlık alanı, yaşamı var-eden yer, "ölçüsü, biçimi, varlığı olan şeydir." Bu anlamda, Türk mitolojisinde de doğal olan mağaralar dâhil (ilk mabetler-tapınaklar), insanın yapay olarak ürettiği her kutsal yer-alan, tanrıçanın rahmini temsil eder. Uzamsal benzeme, ona dönmeyi, "yeniden doğuş" için içine girilebilecek bir alanı, bölümü kapatan yapılanmadır. "Yeniden doğuşun uzamına öykünme"; bu ana içerik, bilincinde olunsun-olunmasın, günümüz mimarlığının da (pek çok işlevle birlikte) özünü belirleyendir.

***ATALAYER, Faruk. Temel Sanat Eğitimi Notları, And. Ün. GSF.s.3. 1996, Eskişehir.

Uzay, "taneciklerden oluşan" (insan tarafından tanımlansın tanımlanmasın) bir "enerji plazmasıdır." Sürekli genişleyip, yayılan uzayda enerji; patlayarak, ısıyarak, sarmallaşarak, itilerek, çekilerek, savrulularak, büzülüp-daralarak, dağılıp-saçılarak, çarpışarak, "kesintisiz" devinen, "rastlantusal işleyen," tanecik esaslı bir "kaostur." Patlamayla, ışımayla, savrulmayla, "merkezileşmiş bir yoğunlaşmanın saçılmasını, dağılmasını," ve birleşme, soğrulma, yoğunlaşma, paketlenme ile bir "itme-çekme denetimini" içeren, kendi fiziksel yasaları ile işleyen uzay, "evrensel yapılanma-yıkılma kaosudur..."

Sonsuz "entropik plazma" içinde, her "tutunma, yoğunlaşma, yapışma, bağlanma" bir "antientropik denge durumunu, yapılanmayı" oluşturur. Her yapılanma, "geçici de olsa" bir "dengeliliği, denetlenmeyi, devamlılığı" içerir. Tanecik-parçacık kaosundaki bu denetli ayrılma ve bölünme, bir "FARKLILAŞMAYI," her farklılaşma ise; köşe, sınır, yüzey (çeper, kabuk), ağırlık, hacim vs. olarak "KENDİNE ÖZGE" örgütlenmeyi, biçimlenmeyi, özdekleşmeyi sağlar. Enerjinin, bir "özdek-yapı-yer" olarak "paketlenmesi" görünüş olarak plazmatik ortamdan ayrışması, bilinen, bilinmeyen "uzaysal mekanları" oluşturur. "Düzen kazanmış her enerji paketlenmesi, bir mekan varlıklaşması, yapılanmasıdır." Ya da "özdek-varlık kazanan her şey bir mekandır." Türk mitolojisinde "OG veya ON" (damga esaslı betimleme), kozmos yani evrendir. ON'dan yayılan ve dünyaya inen ışınlarına da "ONÇ" denir. (İslami 'nur' gibidir.)

Her uzaysal mekan yapılanması, dış ve iç gerilim güçlerine bağlı "doğal bir görünüşü" (formu) oluşturur. Ya da, plazmatik tanecik kaosundan "AYRIMLAŞAN" (fark yaratan) her köşe, sınır-kenar, yüzey-çeper "bütünlüğü", bir "kendine öze" biçimlenmeyi, "mekanlaşmayı" yaratır. Geçici de olsa, köşeleri, sınırları, yüzeyleri dengeleyen, iç-dış gerilimler (antientropik durum), uzaysal ortamın "topolojik ve geometrik yasaları" ile güdülen üç boyutlu mekanlarını var eder. Yani mekan, bir açıdan "sınırlanan ve görünüş kazanan, üç boyutlu uzaysal alandır." Ya da mekan, yalın anlamı ile, "DOLULUK" (enerjinin yoğunluğu, sıklığı), "BOŞLUK" (enerjinin gevşekliği, seyrekliği) olarak, "biraradalık", bir bütünlük, düzenlilik kazanmasıdır. O, "kendine özge yoğunluğa, görünüşe" sahip, ölçülebilir, gözlemlenebilir bir "hacim yapılanmasıdır." Ya da, "her ağırlığa, hacme sahip şey, bir mekandır."

Her doğal-yapay mekanın içi, uzaydan farklılaşmış "sıvı, gaz, katı paketlenmesi" ile örgütlenmiş, bireşim oluşturmuş, köşelere, kenarlara, yüzeylere sahip bir hacim varlığıdır. Her mekansal yapı, hacim, geçici de olsa "dışyılakabuk yapısıyla" bütünlüğü, dengeliliği sürdüren bir "İÇ DÜZENE" sahiptir. Her "iç-dış yapı" düzeni ise, strüktürdür. (Strüktür: kuruluş, oluş düzeni, yapılış, yapı düzeni, ayakta tutucu, dengeyi koruyucu, taşıyıcı düzendir.) Her strüktür, köşe, kenar, yüzey öğeleri ile "DIŞ MEKANI", görünüşü tanımlar. Ama asıl olarak strüktür, uzaya karşı yapılanmış bir "İÇ MEKANI" (endokosmosu) niteleyip, belirler. Dolayısıyla, "strüktüre sahip her şey bir mekandır."

Uzaydan ayrışan her strüktürel yapı, çevresi ile "açık, yarı açık, kapalı, tam kapalı" olarak ilişkilendir. Mekan, "içten dışa", açık-kapalı uçları arasında, enerjisi, malzemesi ne olursa olsun, biçimlenmiş her yapıdır. (Yapı: paketlenmiş, ayakta kalmayı sürdürebilen özdekleşmedir.)

Mekan, insan olsa da, olmasa da, uzayın bir "bölünüp-paketlenme" biçimidir. Enerjinin, sınırsız hareket içindeki, geçici bir "denge kazanmış" durumudur. Gözlemlenebilir, ölçülebilir öğeler içeren, "sürdürülebilirlik" kazanmış her nesnel, özdeksel durumun oluşumudur. Her mekan bir bilgi varlıklaşmasıdır. Bilgisi içinde olandır. Ya da "varlıklaşmış, mekanlaşmış, yapılanmış her şey bilgidir." Benzer veya farklı her enerji birleşmeleri, bağlanmaları, birbirlerine tutunmaları, uzay plazması içinde, mekan yapılanmalarının, varlıklaşmalarının "bilgisel değerlerini" de oluşturur. Mekan, kendini oluşturan öğelerin, parçaların toplamından daha üst bir bilgi-değer toplamsallığıdır.

"GÖRÜNEN; GÖRÜLEMEYENİN KARASIDIR."

Köşe, kenar, çeper; insani algı ve bilgi kapsamında "NOKTA, ÇİZGİ, YÜZEY-LEKE" öğeleridir. Bu üç somut-nesnel öğe, insanın üreteceği her şeyin (duygudan düşünceye, resimden mimarlığa, eşyadan endüstri ürünlerine kadar), yani "YAPAY MEKAN YAPILANMALARININ DA" öğeleridir. Yine insan "bilincine, bilgisine, bilimine," bağlı olmaksızın varolan "renk, doku, biçim, aralık, ton, ölçü, yön" öğeleri, hem doğal mekan yapılaşmalarının ana öğeleri, hem de yapay varlık üretimlerinin temel öğeleridir. Doğal mekanları denetleyen "denge, birlik, egemenlik, uyum, zıtlık, ritim" ilkeleri, insani her üretimin de ilkeleridir. Her mekan, "kendine özge bilgisel dil bütünlüğüne sahip yapılanmadır."

Uzayda ve doğada, paketlenmenin, mekanlaşmanın, özdekleşmenin tüm "dili" (süreçleri oluşturan "öğeler" ve "ilkeler"), sanatın-tasarımın da dilidir. (Bilim ise, bu dilin formüle edilmesini hedeflemektedir.) Bu dili kavrayamayan, bu dili "sindirip-özümsemeyen" birinin yaratıcılık alanlarında, ne sanatçı-tasarımcı, ne de "mimar-mühendis" olması olanaksızdır. Çünkü mekan, çok basit anlamda, mimari bir "yer-sınırlı alan" değildir. Ondan daha kapsamlı bir bireşimdir. "Yaratıcı oluş": bir beden-beyin üstünlüğü yapılanmasına, örgütlenmesine, normale, eskiye göre bir üst kişilik mekanı varlıklaşmasına ulaşmadır. Bu kapsamda, sanatçı-tasarımcı-mimar-mühendis unvanını taşıyan pek çok insanın, "ara elemanlık, taşeronluk, teknisyenlik, memurluk düzeyini" aşamamalarının ana nedeni, bu dili "yaşamlarının özü" durumuna getirememeleridir. Ezoterik inançların MÖ. yaşama geçirdikleri "bire bir eğitmeyi", Bauhaus'un 20 yy. da "keşfedip" uygulamaya koyduğu "YÜZ YÜZE" esaslı "Basic Design" (Temel Tasarım, Temel Sanat Eğitimi), bu "dilini eğitim ve öğretimini" esas almaktadır. Ne yazık ki, Türkiye üniversite düzeyindeki kurumlarımızda bu "mekansal oluşun dil alanı", tam bir ciddiyetsizlikle "ÖĞRETİME"

çevrilmiştir. O, batılı kaynakları her önüne gelenin "bir klasik kitap okuyup naklederek, öğrenciliğini anımsayarak, yabancı bir kaynağı izleyerek, gece çalışıp gündüz aktararak, ondan-bundan yürüterek, gurup çalışması adı altında, öğrenci emeğini yağmalayarak", "ÖĞRETME ESASLI DERS" yürüttüğü bir "çapul alanı" oluşturulmuştur. "ÖĞRETME"; her kapsamda, "geçmişte edinilmiş bilgiyi naklet-medir." Her tür mekansal yapılaşma ve varlıklaşma örgütlenmesinin, paketlenmesinin dili, "öğretme-belleme yoluyla", yaratıcı üreticiliğe yükseltilemez. Türkçe'ye, çok doğru bir anlam içeriği ile çevrilmiş "Basic Design"-Temel Tasar-Sanat (bir) "Eğitim'dir." Öğretme değildir. Her önüne gelen "baytarın, kadın doğum uzmanı" kesileceği bir alan da değildir. Kuşkusuz, yetkili olmayan birilerinin bu alana itilmesinin, bilim dışı öznel gerekçeleri bulunmaktadır. Ama "angarya veya gönüllü" olarak, dersi yüklenmiş insanların, "bilgi aşırma" yoluyla, Temel Tasarım-Temel Sanat Eğitimi, Temel Tasarım, Temel Tasarım İlkeleri, Temel Eğitim İlkeleri vs. olarak (kasıtlı adlandırma çarpıtması hileleriyle) türleştirilen dersleri yürütmeleri, çok acıklı bir gerçeğimiz olmaktadır. "Mekanın dili"; enerjinin, özdeğin, yapılanmanın, "gerçeğin dilidir." Köşe "noktadır", kenar-sınır "çizgidir", çeper-kabuk "yüzeydir, lekedir." Öğeleri, ilkeleri; rastlantısallıkla işleyen kozmik parçaların, yapılanmanın, varlık kazanmanın, "denge, birlik, zıtlık, uygunluk, egemenlik birleşimlerinin" nesnel yansımalarıdır. Bu gerçeklikleri, yaşamın, üretmenin, bulmanın, anlayıp-kurmanın "bilgisel mekanlaşmalarına" çeviremeyen hiç bir eğitim, yaratıcı katılım sağlayamaz. Onu anlamayan, onu içleştirmeyen, onunla özdeşleşmeyen; "taklit, kopya, betimleme, çalma, yineleme" dışına çıkamaz. Evrensel mekan oluşumları, sanatsal yaratmanın dilini de içinde taşımaktadır. Bu dirimli gerçekliğin, dinamizmin, öğrenme ile edinilmesini varsaymak; "molla dogmatizminden, ortodoks tutuculuğundan" öte bir anlam içermez. Yaratıcı görme bile, bu dilin benimsenmişliği ile orantılıdır. Sözel esaslı mitolojileri yaratanların, "yattıkları değerler ile yaşayanlar-yaşamın sürdürücüsü olanlar" olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

"TOPRAK, ALDIĞINI UNUTMAZ."

İster görmeye bağlı, ister düz düzlem üzerinde perspektif canlandırmaya bağlı olsun, derinlik içeren görüntüler "görsel mekanlardır." Malzemesi, enerjisi ne olursa olsun, bir şey uzayda "mekan işgali" oluşturuyorsa, o bir "yapıdır." İnsan için hiç bir yapı, tek noktaya göre bir bütün olarak algılanamaz. Dış yüzeyleri ve iç bölümleri ile mekanın algısı, harekete ve yöne bağlıdır. Hareket ise, (mekanik olanı da, atom düzeyinde olanı da), "süreç ve zaman boyutu" ile vardır. İnsanın ürettiği her yapı, "plastik bir mekandır." Her plastik mekânın "boş-dolu" varlıklaşması, doğal mekânlar gibi, "zamanı da içinde taşıyandır." Yani her mekân varlıklaşması, zamanın "başlangıç ve bitiş" olarak, özdekte nesnelleşmesidir. "Başlangıç (GEÇMİŞ), durum (ŞİMDİ), bitiş (GELE-

CEK)" olarak "zamani içinde taşıyan her şey mekandır." En eski Türk inançlarında "bitiş-ölüm", yeniden diriliş için "ÜÇ-UÇ" (Uçma, yükseliş, eriş, "UÇ" damgasının okunuşu. Günümüzde '3-üç' sayısına dönüşmüştür.) damgası ile simgelenen "töze-göge çıkışın" başlangıcı sayılırdı. Böylece, "zamanda yeniden doğuş" başlamış sayılırdı. Yani her "bitiş" (dağılma, ölüm, çıkma), aynı zamanda da bir "başlangıç idi."

İnsanın ürettiği her mekan varlığı, plastik değerleri ile insana özgedir. Ama bu özellik, uzaysal-doğasal yasalardan, paketlenmelerden muaf değildir. İnsan, yapay mekan varlıkları ile kendisini doğadan, çevreden yalıtır, korur. Bu onun iklim, atmosfer koşulları ile arasındaki biyolojik, fiziksel dengesini oluşturur. Bu anlamda "mimari mekan; hava, nem, ışık, ses, ısı, kir, basınç" gibi güç kaynaklarının denetim altına alınmasını sağlayandır. İnsan algısını, yaşam ritmini dengeleyen mimari mekanlar, "psikolojik-mahrem mekanların da" dış koşulu olurlar.

Her insani bilgi, beyinde bir "protein örgütlenmesi" olarak, kendisine özge "bilgisel mekan" varlığıdır. Ayrıca, her işlevsel farklılıkla örgütlenmiş "beyin merkezi" (bellekten görme merkezine kadar) bir "beyinsel mekan varlıklaşmasıdır." Konuşma, ses, söz, geçici de olsa, atmosferde anlamlı bir yapılanma oluşturan "bilgisel mekan türevleşmesidir."

Her mekan (ölçüsü ne olursa olsun) "entropik dağılışa, saçılmaya, çözülmeye" karşın bir "birleşip yapılanmadır." Zıtlık esaslı, "sık-gevşek, boş-dolu, az-çok, durgun-hareketli, sert-yumuşak, opak-parlak, kapalı-açık, saydam-mat, alt-üst, arka-ön" vs. gibi mekan nitelikleri, aynı zamanda da hem yaratıcı yaşamın, hem de sanat-tasarım üretiminin DENGE, AYAR (BALANS), UYGUNLUK-UZLAŞMA (GONİST), UYUM (ARMONİ-RİTİM), ZITLIK değer ve nitelikleridir.

Uzaysal her yapılanma, özdek durumuna gelme; "birleşme, bağlanma, kesişme, girişme, tutunma, sarma, geçme" vs. teknikleri ile oluşur. (Atomun kübik ve küresel paketlenmelerinin türevleşmelerini içerir.) Bu birleşme ve birleşim oluşturma yolları, "uzaysal mekan koordinatlarını" varlıklaştırır. Boyutlar (en, boy, yükseklik olarak), köşe, kenar, çeper farklılaşmalarını, yönsel sınırlamalar ile, biçimsel görünüş zenginliğine taşır. Bu bağlamda, insanın ürettiği plastik mekanlar, yön ve boyutların "kesişim, bileşim, farklılaşım" ile uzayı özdeksel olarak sınırlandıran, geçici de olsa "kendini sürdürebilen yapılanmalardır." Özellikle doğal mekan varlıklaşmaları, "uyumlu-uzlaşır zıtlıkların", bir bütün oluşturmaya dayanır. (Zıt ama uzlaşır enerji parçacıkları, birbirini çeker ve birleşirler.) "ZITLARIN BİRLİĞİ," (zıt güçlerin karşılıklı etkileşmesine dayalı birliktelik) doğal-yapay mekanların varlık nedenidir. Paketlenmeyi oluşturan zıt öğeler; bir süreç içinde "uygunluğa, düzenli aralara, ardıl yinelenmelere" sahipse, mekan "kalıcı ritim içeren bir düzendir." (Bozuk ritim, çözülmeyen, dağılmanın göstergesidir.) Her "mekan örgütlenmesi, kaosta bir ritim

varlıklaşmasıdır." Yapay mekanın oluşumunu sağlayan zıtlıklar; "ara, güç, vurgu ve yinelemeler" olarak eşzamanlı (senkronize) bir devamlılık içeriyorsa, plastik yapılanma, kalıcı bir ritim etkisine sahiptir. Özellikle sanatın-tasarımın varlıklaştığı şiir, resmi, heykel, mimari ve tüm tasarım ürünleri; "kalıcılıkları ile ritim güçleri arasında doğrudan bir bağlılık içerirler." İnsani bilgiye dayalı, söz, şiir ve görsel biçimlendirme düzenleri, ritim etkisi bakımından zengin olanaklar sunar. Bu kapsamda; şiir, resim, heykel ve mimari biçimlendirmelere ve semantik anlamlandırmalara dayanan MİTOSLAR, çok özel "bilgisel mekan yapılanmalarıdır." Varlıklaşmış değerleri ile, benzerleri kadar zenginlik ve çeşitlilik içeren TÜRK MİTOLOJİSİ, tüm yıkım ve horlamalara karşın, yanı başımızda durmaktadır. Türk Mitolojisinin inanç, felsefe, ahlak, bilgelik, kahramanlık, hoşgörülülük ve dünya görüşüne ilişkin "şiir" esaslı destanları, efsaneleri, masalları, bilmeceleri ve bunlara ilişkin görsel varlıkları; put sayılarak yakılıp-yıkılmasına, batının lumpen ideologlarınca yok sayılmasına karşın, el değmemiş "anlam mekanları" ile, bir hazine olarak beklemektedir.

"ÇİFTİ KILINÇ, KINA SIĞMAZ."

"Sanat-tasarım yaratıcılığı", ne "bulunmuş fikir", ne de "ürünün kendisidir." Yarattılan, ne yaratanın "aynası", ne de "kişiliğinin kopyasıdır." O felsefenin, mantığın, düşüncenin, duygunun, duyumsamanın, sezgininde içinde yer aldığı, onların toplamından "daha fazla bir şey olan", plastik dilin kendine özge bir "bilgisel yapılanma gerçekliğidir." Bu evrensel gerçek; özellikle "şimdiciliğe" indirgenmiş ve tüm mekansal değişimlere kapatılmış olan Küreselleşmenin Postmodern kültürü ile, bilinçli bir acımasızlıkla "saptırılmaktadır." Postmodernizm, insanın "özgürleşmesi", yaratıcılığının "açığa çıkması", ulusal geçmişine ve kimliğine dayanan "özgünleşmesi" için ne bir program, ne de eğitim düzeni ileri sürmüyor. Süremiyor. Tersine "geçmiş bitmişlik" sayıyor. (Çünkü, her program, geçmişte tasarlanmış bir bilgi mekanlaşmasını içerir ve geleceğe uygulanır. Her şeyin "şimdide bittiğini" varsayan Postmodernizm için, "bilgi süreçlerinin oluşumu" diye bir süreç olanaksızdır.) Ama, "yeni sömürgecilikle" bağımlılaştırdığı ülkelerin, içerden birlerinin elinden tutup, popülerleştirirken, kendi Küresel ideolojisinin "çıkarlarını geleceğe taşıyor." Birilerini emperyal siyasetine malzeme yapıyor. Beyinleri sürekli basınç (kramp) altında tutarak, büyük, dar bir yapıya çeviriyor. Her "yaratıcı duruş da", bir "kişilik mekanlaşmasıdır." Postmodern kültüre bağımlı, "sahibinin sesi" her kişilik örgütlenmesi; "taklitçi, yinelemeci, kopyacı" olarak "çürümüşlüğü, kapı kulluğunun" varlıklaşmasıdır. "Özgünlük ve biriciklik" kazanımı, insanın kendi mitolojik bilgisel mekan değerlerinin edinmesine dayanmaktadır. Kişilik mekanı, "çalma, kopyalama ve eklemeciliğe" bağlı herhangi-birlikte, asla yaratıcı bir yapılanma oluşturmaz. "Kendi olmayan, kimse olmayandır." "Kimse olmayan ki-

şilik" ise: eklektik ve çökkün bir örgütlenmedir... "Hafif meşrep" kişiliklerde, moda olarak yaygılaşan "Postmodern kullaşmaya" karşı, "Türk Mitolojisinin dil varlığı" bile, yaratıcı bir kişilik mekanı geliştirmede, büyük katılımların ana kaynağı durumundadır.

"ARDINI GÖRMEYENİN, ÖNÜ UZAMAZ."

TÜRK MİTOLOJİSİ VE MEKAN

Mitoloji; efsanelerin, destanların, masalların, bilmece ve öykülerin bilimidir. O, "insan oluşun yazısız tarihidir." Mekan; hem fiziksel, hem bilgisel, hem de ezoterik olarak şeylerin bir arada, yan yana, iç içe oluşu, uzayı bilgi, zaman ve fizik olarak yapılandırmasıdır. Mitoloji bu anlamda, insana, insani yaşama, insani inançlara ilişkin "kendine özge" bir "bilgisel mekan varlıklaşmasıdır." Şeylerin "birisinden sonra" oluşu ise, "zamandır." Zaman-mekan nedensellik ilişkilerindeki, (insani kapsamda), her "kopuş", her "dağılma, çözülme, acı, yitme" dolaysız korkunun kaynağıdır. İnsani bazda, korku egemenliği, yaşamı, yaratıcılığı "tüketir, çökertir, yok-eder." Mitoslar ise, doğanın tüm yıkıcı, yıldırıncı, yok edici, korkutucu güçlerine karşı; bilgisel mekan esaslı "imgelem, düşlem, abartı, başkalaşım" vs. yolları ile bir "doğuş-oluş" savaşımıdır. O, "yıkkan, ezen, çözen her kopuş" yerine, "inanç, direnç, eylem ve müdahale" sağlayan bilgi, duygu, sezgi yapılanmalarına dayanma ve "yaşamın bir parçası" durumuna getirme bütünleşmesidir. O, somut olana, olaylara, olgulara, dev güçlere kaynaklık eden doğasal, nesnel temellere dayanır. Onlardan korkup, kaçmaz. Dirençli bilgi mekanları oluşturur. Mitoslar "varolandan, gerçeklerden doğar." Somutun, bilgisel esaslı soyutlamalarına dayanan yapılanmalar olur. Bu bağlamda, "ilk mitsel mekan" varlıklaştırmaları; "buyruk olmayan, kader olmayan, korkulara dayanmayan", somuta ilişkin bilgilerin "nesnelleştirmeleridir." O hem mekansal yapılanmalara ilişkindir, hem de "mekanlaşmış bilgidir." Mekan, mekanlaşma süreçleri, mekansal değişim ve dönüşümler yoksa, yaratıcılıkta, mitolojide yoktur. Bu yüzden her emperyal kültür, insanları kendi geçmişinden, mitoslarından koparır, yalıtır. Bu, insanı "yok mekan hiçliğine" indirgemenin en kesin yoludur.

Ne kadar önce oluştuğu "bilinmeyen zamanlardan gelen" simgeleri, damgaları, temaları, semantik anlamlandırmaları ile biçimlendirilmiş mitosların, bilgisel mekan etkileri, on-binlerce yıldan beri süre gelmektedir. Buyruk inançlarının ve metafizik mantık kalıplarının kısırlaştırdığı, "ortodoks" yaklaşımların yozlaştırdığı, bu geçmişin mekansal yaratıcılık değerlerini, egemenlikler hem kullanmaktalar, hem de yasaklayıp, yok saymaktadırlar. "Siyasi ve ilahiyat" esaslı koşullandırmalar öylesine etkindir ki, "mekan" hala "yer, hacim ve mimaride iç alan" betimlemesi olarak, "Modern-Postmodern emperyal batı kültürü" değerlerinin, ölçülerinin, formülasyon ve tanımlamalarının baskınlığının

dan, boyunduruğundan kurtulamamaktadır. "Ötekileşme" ve "yabancılaşma", Küreselleşmede öylesine yaygın ve etkin ki, Postmodern batı mimari mekanları üzerinde (yapı kopyalamaları ve taklitleri dahil) yazı, makale, kitap ama en "vahimi" akademik tezler, pıtrak gibi çoğalmaktadır. İlk çağların somut inançlarına, mitoslarına beyinler öylesine uzak ki, batıdaki bir mimari binanın Postmodern betimlemeleri, insanlarda "marazi" bir övünç kaynağı olmakta ve onay görmektedir. Mekan salt mimari mekanlaşma değildir. O bilgi varlıklaşmasından, etki yaratan her kaynağa, simgeleştirmeden anlamlı sese, sınır oluşturan her şeyden örgütlenmiş her ritme, bilinçten kişiliğe kadar her şeyi niteleyen, uzayda yapı kazanmış olandır. Varolandır...

Özgün her mitoloji, insani bir yaratıcılığın ürünüdür. Eğer, insanın beyin düzeni, bilgiyi özel, ayrıcalıklı, farklı, alışılmadık olarak kullanabiliyorsa; ürettikleri yaratıcı mitoslar gibi değer ve derinliğe sahip olacaktır. Böyle bir önemlilik ise, başkalarını kültür ve mitoslarından "ikinci el" olarak yararlanma ve kopyalama ile kazanılamaz. Çünkü özgünlük ve evrensellik değerleri ile, diğerlerinin yanında "benzersiz-biricik bilgi mekan yapılanması" olarak yer alabilmek için; insanın kendi "özgül" kültüründen, mitoslarından bir bireşim oluşturması gerekmektedir. Başkalarının yanında, estetik varlık olarak durabilmek, ancak orijinal bir mitolojik dünyanın simgelerini, temalarını, anlamlarını "yeni-ileri" estetik bilgi bireşimleri olarak, mekan yapılaşmalarına çevirmekle olasıdır. Çünkü ilk çağ mitosları, doğayı, gerçeği, somutu, "olduğu gibi kabul etme" onu "yok-hiç" saymadan kullanabilme işlevine sahiptir. Çünkü, bu işlevi, "im, imge, simge, kavram" olarak, somutun, doğanın "bilgisel mekanlaşmanın biçimlendirme dilini" içermektedir. Türk mitoslarında da yerini bulan "ATEŞ KÜLTÜ", hem "ateş evleri", hem "kül kapları ve mezarları" ile, özgün mekan yapılanmaları içermektedir. (ATEŞ kültü, Türk kültüründe tapılan değil aracı-vasıta olandır.) "ON"dan (evrenden) yer yüzüne taşınan (şimşeklerle, yıldırımlarla) ışınlarının (yalgınlarının), yeryüzündeki simgesi "ATEŞDİR" (OD'dur.) Bu kült içinde "ölümden sonra yakılma" kutsal sayılmıştır. Han, Kaan, Buğ, ölünce "KURULTAY" toplanır. Kurultayda oturma "daireysel yerleşim" esastır. Kurultay "başarıllığı" onaylarsa, "göğe, ON'a kusursuz yükseliş" ve "yeniden doğuş için" özel kaplarda ve mekanda saklanmak üzere OD-UN ile ceset yakılarak "utulunmuştur." Yakılarak evrensel töze ulaşan Bey'e, Kaan'a, Han'a; "Uç-bardı" (Uça-vardı, uçarak yükseldi) denilmiştir. Bu, insanın OL-ON "evrensel dünya" (ON: kozmos, evren. OL: olan, dünya) ile özdeş olduğu felsefesidir. ON'dan yeryüzüne OD olarak inen öz-töz-evrensel ruh, insan-varlık olarak özdekleşir. Ölümde, ON'a yine OD'a-ATEŞ'e dönüşerek çıkılır, dönülür. Alevilikten Bektaşiliğe, Ahilikten Mevleviliğe kadar bu "metaforik dönüşme" (mekandan, evrensel mekana dönüşme) olarak yaşaya gelmiştir. Kısaca, "evrensel töz" BİR'dir. BİR'de evrensel tözdür. (Bu inanç özellikle Anadolu'da; Luvilerde, Urartularda, Hititlerde, Hurilerde ve

Troyalılarda sürmüştür.)

"O BENDEDİR, BENDE ONDAYIMDIR."

Hem Anadolu'nun pek çok yerinde, hem de Asya'nın Kırgızistan, Moğolistan, Tacikistan, Türkmenistan, Tataristan, Yakutistan vs. bölgelerinde bulunan yazılı taşlar, damgalar, petrogrifler, dikili taşlar üzerindeki resimler; çok eski bir kültürü, inançları, dili ve yazıyı içermektedir. Damga esaslı ve resim yazı köklü "oyulgama, ala boncuk, çizgili yanış, sarılı yanış, farda gızgıc, zülüf, saç bağı, tunak, kaz ayağı, bukağı, ayrık, çintemani, eli belinde, yar tabanı" vs. gibi imler, Anadolu'da hala yaşayan hem bir "anlamın" mekanlaşmalara, hem de doğrudan geçmişin mekan varlıklarıdır. Anadolu da hala kullanılan bu damgalar, imler, damgalardan "YANIŞ" (motif) olarak türleştirilmiş biçimler, nazarlık imleri, aynı inanç, felsefe ve mitlerin yansımalarıdır.

Canlı ve cansız tüm özdeğin her evrensel (kozmiysel) oluşumu, zamanın o özelde "esir" edilmesidir. Atomun "kübik ve küresel" paketlenmesi olan her özdek, her "jeodezik yapı" bir mekan örgütlenmesidir. Her mekansal yapının "BAŞLANGIÇ ANI"; evrensel zaman boyutunun "o noktadaki tutuklanmasının, donmasının" anıdır. "Karbon 14" ve benzeri tekniklerle bir şeyin "yaşı" (başlangıç anı) ölçümlenebiliyor ise; ortada tam anlamı ile bir zaman-mekanlaşması var demektir. Yani her "doğuş", her "oluş", bir mekan yapılanması, varlıklaşmasıdır. Her "ayırışma, parçalanma, çözülme" ise mekânın "ölümüdür, dağılmasıdır" Evrende bilinen, bilinmeyen her özdek, bu çevrimin kanıtıdır. Bu kapsamda her "insani bilgi de" kendine göre özdek içeren "mekandır" Yani yazılı tarih, insani bilginin politik esaslı bir yapıdaki "denetli" oluşumudur. "Yazısız tarih", mitoloji, sözel "nakil" esası ile simgesel, gizemli, güç izlenir bir "bilgi mekanı alanıdır." Ama yaşamın kendisine, doğaya, olanlara dayandığından, ürettiği "bilgisel mekân varlıkları", zor çözülür, kalıcı, katılımcı, "tüketilemez" olandır." O, şiir esaslı destanları, efsaneleri, masalları, resimleri, damgaları, yanışları, heykelleri, mimarisi ile, adeta "elektro manyetik çekim alanı çok geniş bir plazmatik yapı" gösteren, "insan, olay, zaman" varlıklaşmasıdır. Ama öylesine güçlü bir örgütlenme yapısına sahiptir ki, yazılı tarihten felsefeye, inançlardan ahlaka, cinsellikten cinsiyete, mülkiyetten mirasa kadar, her insani şeyi niteleyen, belirleyen, yönlendiren bir "etki alanına" sahiptir. Bu açıdan da, her sanatçının, tasarımcının "öncelikle" kendi ulusal geçmişini, mitolojisini edinmesi zorunludur. Zorunludur, çünkü üreteceği her "bilgisel mekân" yapısının, "güzel" nesnenin, "biricik, özgün" (kendine özge) ve "evrensel" (kalıcı-tüketilemez) oluşunun içeriğini, özünü o belirler. Yabancıya, dışa (günümüzde postmodernizm), "başkaya" ait bir "zaman-mekân" oluşumuna "aitleşme", biricikliği, özgünlüğü, evrenselliği "terk etme", yani "ötekileştirme." Kendi özgüllüğünü, kökünü "yitirme" dağılma, yok olma, bitme, tam

anlamı ile "başka zaman-mekan yapılanmalarını" taklide, kopyaya mahkum olarak "eriyip-kaybolmadır." Çünkü her orijinal mitoloji, bir diğerinden onu ayıran "yaşamsal bilgi mekanları bütünlüğüdür." Tüm unutturmalara, örselemelere karşı, Türk mitolojisi, benzerleri kadar zengin bir "tanrılar panteonuna" ve anlatı çeşitliliğine, anlam derinliklerine sahiptir. Özellikle İslamiyete geçişle birlikte "putperestlik, din dışılık" sayılıp, "ÜSTÜNE HİÇ BİR DEĞER EKLENMEMESİNE KARŞIN"; Mevlevilik, Bektâşilik, Ahilik gibi ezoterik inançlar içinde, göçerlerde, bölgesel uçlarda, halkın gönlünde, özellikle "kadınların dilinde-belleğinde", günlük yaşamın bilgisel mekan donatılarında "yaşamı, yaşatılması", onun gücündendir. Küreselliğin Postmodern bataklığında benliğini yitirmişler için bile, hala gizilgüç kaynağıdır.

"BİN DOSTU DEĞİL, BİR DÜŞMANI ÇOK GÖR."

MİT: SOMUTU, SOYUTLAMA İLE MEKANLAŞTIRMA

İlk çağın insanları, atalarımız, doğanın acımasız ve yok edici güçlerini, olaylarını, gerçeklerini, kendilerine göre "soyutlayarak bilgisel mekan değerlerine" dönüştürdüler. Yarattıkları bu "inanç" bilgileri ile "özdeşleşerek", o güçleri ele geçirmeyi, denetlemeyi, yaşamlarını da sürdürmeyi başardılar. Bu, "şimdiye, günümüze saçma, tuhaf, gelen" bilgisel mekan esaslı "müdahaleler" olmasa idi, insani yaşam doğada tutunamazdı. Bu bağlamda, ilk çağ mitolojilerinin her "bilgi varlığı", bir geçekliğin, doğasal bir oluşun yansıması, "katılımcı, dayanışmacı, paylaşımcı" savaşıcılığın, doğayla bütünleşmenin, direncin, "meydan okumanın" değerleridir. "GÖĞÜN ÇINLAMASI, YERİN TİTREMESİ, SULARIN AĞLAMASI, TOPRAĞIN GÜLMESİ, RÜZGARIN İNLEMESİ, AYIN PARÇALANMASI-BÖLÜNMESİ, OD (Ateş) OLUP ÇIKMA, KUŞ OLUP UÇMA, KUŞA DÖNÜŞME" vs. somut ve nesnel gerçeklerin anlamları olarak, bilgisel mekan varlıklaşmalarıdır. Bu soyutlama, "her istek, istek olarak bir gerçektir, ama her istenilen gerçek olmayabilirin" diyalektik ilişkisidir. Bu, "ANLAM YÜKLEMENİN" (dışardan bir anlamlandırma), yani doğaya, olaylara, varlıklara, nesnelere kendine göre anlam verme; "düşsel, imgesel, düşlemsel, mitsel esaslı bilgisel mekan değerlerinin gerçek dışı, uydurma, yakıştırma" olduğu gerçeğidir. Fakat bu onların "nesnel gerçekle ilişkisiz olduğunu göstermez" demek değildir. Tam tersine, yaşama sarılmadır, ümidin diri ve kesintisiz ayakta tutulmasıdır. "Yaşamın, yaşamanın, yaşamı sürdürmenin" ta kendisidir.

"AÇ NE YEMEZ, TOK NE DEMEZ."

İnsanoğlunun "ilk inandığı, kutsayıp, ayrıcalıklı anlam yüklediği" şey; yaşamsal bir işlev üstlenen "AY" olmuştur. İlk çağlarda "gece" bir "kabus, panik, dehşetli korku ve ölüm" zamanıdır. "GECE AVCILARININ ZAMANI" (ki çoğu, % 95'i günümüzde yok olmuştur) yaşam ve ölümü birincil sorun durumuna getirmiş

ve dayatmıştır. "AY'LI HER GECE" ise, "korunup yaşamı sürdürmenin" kaynağı, gücü, ışması olmuştur. Bu kapsamda insanlığın "öncülleyip", hem semantik, hem ikonografik olarak "bilgisel mekan varlıklaştırması", hep "AY" gerçeği olmuştur. Doğuşu, batışı, döngüleri, aşamaları, doğadaki "gel-git" gibi yansımaları; yaşamı kökten etkileyen "ayrıcalıklı bir güç" olarak nitelendirilmiştir. Korkuyu, ölümü "baş çelişki" olmaktan çıkararak, doğumu, yaşamı sürdürmeyi sağlayan, "yaşamın simgesi kanamayı" (ay halini), döngüleri ile etkileyip-belirleyen "AY", dişiliğin, doğurganlığın gücü olmuştur. AY'ın bu fiziksel değerlerini kavrayıp bilme, somut simge varlıkları ile yapılandırılmıştır. "Boynuz (boğa, yaban öküzü, inek, geyik), hilal, yarım daire, daire", hep AY'ı simgeleyen bilgisel mekan biçimlendirmeleridir. Onun doğadaki "tam temsil gücü" ise "dişidir, kadındır." Doğurganlığın, yaratmanın, yaşamın gücü ilk "tanrıçalar" hep kadındır. "AY" gibi yaşamın doğumla sürmesini sağlayan. Bu nesnel etkileri ile "AY", ilk çağ insanların günlük yaşamından rintlerine (ayın, tören ve şöenlerine) kadar, "tüm inanç mekanlaştırmalarının" merkezidir. Türk mitoslarının, MS. gelişen "eril" esaslı "GÖK TANRI" inançlarına kadar baş yaratıcısı: AY TANRICASI UMay'dır. O "doğumdan berekete" kadar yaşamın yaratıcısıdır. (Ünlü Bektaşî BARAK BABA'nın Boynuzlu başlığı, dervişlerin "boynuzlu kalpak giymeleri, alemlerinin, asalarının uçlarına geyik, koç boynuzu takmaları, bayraklarında hilal simgesi kullanmaları", doğum için kadınların geyik boynuzuna veya boynuzu andırır "ağaç, dal, pencere demiri" gibi şeylere çaput bağlayarak adak adamaları, boynuz stilizelerini taşıyan motiflerin kız elbiselerinde yoğun kullanımı, ezoterik olarak, Ay-Tanrıça inancının hala korunup-yaşatıldığıının kanıtlarıdır. Oğuz'dan Mete Han'a, Alper Tonga'dan Cengiz Han'a kadar adlandırmalar, boynuzlu hayvan kültü ve Ay-Tanrıça inançlarına dayanmaktadır.)

"ON DÖRTLÜK AY, ELLE İŞARETLENMEZ."

AY TANRIÇA (AY-BOĞA kültü) esaslı somut inançlarda, (Sümer'de İnanna, Babil'de Sin, Mısır'da İsis, Hitit'de Kubala, Ege'de Kibele "AY" tanrıçalarıdır.) doğa esaslı "toprak"; hem mekanın hem de "bilgisel mekan yaratımlarının" ana ögesidir. Sümer, Babil, Türk, Hitit, Mısır, Hint, Maya vb. inançlarında "AY-BOĞA ile TOPRAK" çiftleşmesinden, birleşmesinden yaşam ve tüm canlı varlıklar oluşur. (Günümüzde hala inanılan, "toprakta geldik, toprağa döneriz", inancının ana kaynağı budur.) Zaman içinde gelişen "eril kültür" içinde "GÜNEŞ-KÜHEYLAN (AT)" eşleşmesi, "AY-BOĞA'NIN (boynuzun)" yerini alır. Ama "türeyişin ana ögesi toprak" aynı kalır. Bu bağlamda "toprak dişildir, kadındır, bereketin kaynağıdır," AY ile özdeştir. O, "ANA'DIR" Toprak Ana, eski Yunan kültüründe "Demeter" (buğday veren toprak, bereket) olarak adlandırılmıştır. Ölülerin, Toprak Anaya geri dönüş yaptıklarına inanılmış ve "Demeterio" olarak adlandırılmıştır. Tüm "Ay Tanrıça" inançlarında, toprağa gömül-

me, "anne rahmine geri dönmüyor." Batı Anadolu'nun en eski yerleşimcileri olan Asya kökenli LUVİ'lerin, "Güneşin-Işığın insanların" (MÖ.7-8. bin yıl) tapındığı ana tanrıçanın adı "MA'dır." Toprağın, bereketin tanrıçasıdır. Halen kullandığımız "MARMARA" adı ise (Mara:deniz) Toprağın tanrıçası "Ma'nın denizidir." Maya dilinde "ma", ülke, yer, "uzayda-zamanda ayrılmış toprak" anlamına gelmektedir. Eski Mısır dilinde de "ma: batı, yer, alan" anlamına gelmektedir. (Arapça "ma" ile türetilmiş yüzlerce kelimenin de köküdür.)

Türk mitolojisinin "Gök Tanrı" inanç döneminin bir yaradılış mitosunda: "Başlangıçta saf ışık (yalgın) ve sonsuz okyanus vardı. Sonsuz suyun derinliklerindeki tanrıça SUANA, tanrı KARYAKANA 'yarat, yarat, yarat' diye seslenerek yol gösterdi. Tanrı KARYAKAN, olmayan toprağı ve karaları, suyun derinliklerinden çıkarıldı." Kaostan dünyanın, toprağın yaradılışı böyle nitelendirildi.

Her mitoloji yapılanması (destan, efsane, masal vs.) şiir esaslı "plastik bir yapılanmadır." Bu ana yapıya dayalı adlar, kavramlar, imler, imgeler, imgelemeler, simgeler,damgalar, resimler, heykeller, mimari ürünler, araç-gereçler, yaşam donatı elemanları da, bilgisel esaslı "inanç mekanlaşmaları, yapılanmalarıdır." Zaman içinde kısa, öz, derin bilgi örgütlenmeleri olarak yoğunlaşıp, genişleyip, "dolaylı temsile" dönüşür. Mitosların her bilgisel mekan değeri artık hep bir "sanki'ye, gibi'ye" işaret eder duruma gelir. "Düş kurma, düş görme, düşlem, imgelem" nasıl bir "özel bilgi mekanı" olarak, bilinçten ayrı bir yapılanma-dünya oluşturuyor ise; her "mitos bilgi mekanı" (mimari de dahil), somutu soyutlayarak nesnellik kazanan inançların dünyasını yaratır. Bunlar ise felsefeden bilime kadar etkinliğini hala sürdüren "insani bilgi" üretimlerinin "ezoterik mekan varlıklarıdır." En "Ortodoks (Sünni)" inançlar bile, bu ezoterik inanç yapılarının özünü, etkisini taşır. (Bilimlerde, hala böyle çalışır. Metreden kiloya, saniye bölü hızdan erke, dakikadan cm. küpe, litreden volta, üçgünden kareye, daireden küreye kadar her bilimsel her ölçü, birim uydurmadır. İnsan önce bu uyduruk birimlere (ortak akit-anlaşma ile) inanır ve doğayı bunlarla çözümleyip, denetler, değiştirir.)

İnsan "geçmişten şimdیه", en temel, en "olmazsa olmaz" olan dünyaya-doğaya, "iki ayrı mekan" nitelemesi tutumu ile yaklaşmıştır. "Buyruk esaslı" tek tanrılı inançlara kadar ilk çağ kültürlerinde, "doğaya inanma, onu anlama, onu tözlü kabul etme, ona müdahale ve kullanma", ana yaklaşım olmuştur. Ama, eril kültür ve mülkiyetle birlikte gelişen anlayışlarda, "Adem'le Havva'nın ilk günahıyla" içine salınan doğa, tamamen bozuk, yozlaşmış, "nefsi şaşkırtan, azdıran, şeytanilik nesnelere içeren" yapıdadır. Hiç bir "yararlı, iyi, erdemli, izlenebilir yanı kalmamış" doğadır. "BOŞ, HIÇ, ZAHİRİ, GEÇİCİ, YALAN, GÜNAHILARIN KAYNAĞI" olan bir dünyadır. Sonsuza kadar sürecek işkence, acı ve çilenin, cehennem mekanına atılmanın tüm nedenleri, "dünyevi yaşamda" bulunmaktadır. Ona korkusuz yaklaşmak, gönül, yüreğın, sezgi, merak ve dürtüleri ile onu anlamak, izlemek, onunla bütünleşmek, dilini çözüp kullanmak; "Boş

Hiç Dünyaya Kanmak", yanılmak, "şeytana uymaktır." Halbuki ilk çağ inançlarında doğa, bütünleşilmesi, öğrenilmesi, anlaşılması, kaynaşılması, gereken "sonsuz yaşamın-evrensel tözün" (yeniden doğuşla dönülen) bir parçası, aşaması olan, gerçek olan, "özlü, ruhlı, canlı" bir mekan varlıklaşmasıdır. Türk mitolojisinin Ay Tanrıça inançlarında doğa; izleyerek, dilini çözerek, anlayarak, yaşanarak kaynaşılan, kendine özge bir varlık bilgisinin mekanlaşması gerçekliğidir. "Doğum, kaçınılmaz ölümün" başlangıcıdır. "Ölüm" ise, "yeniden doğumun-dirilişin" başlangıcıdır. "Su, ateş, hava, toprak, demir" ana öğeleri, "DAĞ, AĞAÇ, HAYVAN, İNSAN ATA" olarak "ululanıp kültleştirilmiştir." Doğa, "yaşamın özünü, tözünü" taşımaktadır. "soyluluğun, cesaretin, yiğitliğin, direncin" vb. duygularının kaynağıdır. Hiç bir duygu yozlaşması ondan kaynaklanmamaktadır. Bugün bile inanılan: "tabiat doğru söyler, doğa öğreticidir" fikirleri, aynı kaynağın yansımalarıdır.

"KÜLE DEĞİL, KÖZE ÜFLENİR."

MÖ. 8-10 bin yıllarının en eski Türk inançlarında yerini bulan "ATEŞ KÜLTÜ", hem "ateş evleri", hem "kül kapları ve mezarları" ile, özgün mekan yapılanmaları içermektedir. "ON'dan" yeryüzüne taşınan (şimşeklerle, yıldırımlarla) ışınlarının (Yalgın'larının), simgesi ATEŞDİR. (OD'dur.) Bu kült içinde "ölünün yakılması" kutsal sayılmıştır. "Han, Kağan, Buğ-Beg" ölünce, önce "KURULTAY" toplanmaktadır. Kurultayda oturma "dairesel yerleşim" esastır. Kağan başarılı ise, "OK" olmuş, yani saf, temiz, "arınmış" sayılır, yakılmayı hak ederdi. "OD-UN" ile yakılır ve onun canı (ruhu) göğe yükselecek "OY-UN, ON-ÜŞ" sayılır ve o "UÇMAQ-UÇMAG'a" (Göksel Cennete) ulaşırdı. Kül, kaba konulup, "Kurgan'a" aktarılır ve dairesel planlı mezarın etrafında "yedi kez" dönülürdü. Bu kült günümüze kadar etkisi sürmüştür. (Halk şiirindeki "ateşinle yanayım" deyişi, çok anlamlıdır.) Hıdırellez ve Nevruzda ateşin üstünden atlanır. "Ateşe basılmaz" OD'un yandığı yer "OCAK'tır." (Daire esaslı ateş yakma yeridir.) Ocak ise bir anlamda da "barınak-cv- kutsal yaşam alanıdır." EV ise "ÜV"dür. "ÜV-EV", eski Türk kültüründe çadırın, yaşanan barınağın adıdır. Anadolu lehçesinde, "Evren'de", aynı kökten türetilmiştir. "YURT," keçe çadır adı değil, yerleşilen "bölge-oba" anlamındadır. Tüm bu mekan varlıklaşmalarında kullanılan "daire" ise, "ay inancının dışıl simgesidir."

Mağaraların "asla barınma ereğiyle seçilmediği", günlük yaşamda kullanılmadığı, artık kesinleşmiş bir gerçektir. Duvar resimleri, heykelleri, gömütleri ile mağaralar, "ilk kutsal mekanlar, mabetlerdir." (Salt ayinler, törenler ve şölenler için kullanılan alanlardır.) Ergenlik, gebelik, ölüm, av, bereket, afet, kurban törenlerinde, "tanrıçanın rahmi" (dışiden, kadından en uygun benzetme yoluyla doğrudan ilişkilendirme) olan mağaralar kullanılmıştır. "KADIN-DOĞUM, AY- MAĞARA" ilişkilenebilir ve özellikle "doğum-ölüm-yeniden diriliş"

inançların gelişiminde, "derin, uzun, karanlık, gizemli" olan "mağara-mekan" ana simgesel yapılanmayı oluşturmuştur. Mağaralara, "AY TANRIÇASININ RAHMI" olarak bakılmış ve inanılmıştır. Sonradan yapılan pek çok "tapınak biçimlendirmesi," daireselliği ve sunağın dehlizli derinlikte bulunması olarak, aynı semantik anlamlandırmayla biçimlendirilmiştir.

Mağarayı, özel bir mekan yapısına dönüştüren temel öğelerden ikisi; "MİHRAP VE SUNAKLARIDIR." (Sunaklar, evrensel ruhla-tözle temas kurma alancı-ğı olan, özel, daire ve türevlerine göre biçimlendirilmiş yükseltilerdir.) Sunaklar, iç-mimarının, masa esaslı mekan yapılanmalarına da kaynaklık etmiştir. Mihrap; ayini, töreni yönetenin yüksekte oluşuna, herkesi görecektenseviyeye, "yerle gök arasındaki ara yüksekliğe" işaret eder. Zaman içinde ise, sivil içmimarlığın "divan, taht, sedir, baş köşe" olarak erilin mekan varlığına dönüşmüştür. Taş raflar, nişler, gömme dolaplar gibi özel oyuklar, zemin döşemeleri, taş örgülü iç duvarlar; mağarayı hem özel mekan yapan, hem de semantik anlamlara mekan gerçekliği yükleyen değerlerdir. (Günümüzde bile, sivil yaşam mekanlarına her izinsiz, hırsızlama girişin, mal kaybindan çok, "mahrem, kut mekana tecavüz" olarak acı, elem yaratması, "mağara-mekan kutsamasının" genlere işlemiş değerlerini içermektedir.) Mağara sonrasının ilk inanç tapınakları, "ulu bir ağacın altındaki küçük bir sunak ve etrafını daire esaslı çitle çevirme" ile oluşturulmuş mekanlardır. Bu kutsal alanların daire veya sekizgen esaslı olması, "ANA RAHMİNDE YENİDEN YAŞAM BULMAYI-YENİDEN DOĞUŞU" niteleyen Ay-Tanrıça inançlarının mekanları olmasındandır. "ONU GÖREN BENİ GÖRMÜŞ, / BENİ SORAN ONU SORMUŞ GİBİDİR. / BENİ ONDA, ONU BENDE GÖRÜN."

Başlangıcı "Paleolitik dönem" öncesine kadar giden "ölü gömme ve hayvan kurban etme" (ayı, aslan, geyik, bizon vs.) rintlere, hep özel mekanlarda, mekan varlıklaştırmaları olarak gerçekleştirilmiştir. Mağaralar ve özel inanç alanları; sürülükten çıkıp, kan-klan esaslı sosyal biçime ulaşan, "anaerkil" kandaş ailenin doğada yarattığı ilk "İNSANİLEŞTİRİLMİŞ BÖLGELERİDİR." Bu da tüm mitosların mekanlarda doğduğu ve kendilerinin de bir mekan varlıklaştıması olduğu gerçekliğidir. Kaya damgalarının, dikili taşların, mağara duvar resimlerinin bir çok semantik anlam içerdiği bir gerçektir. Ama asıl olarak bu resimler ve heykeller, "yazısız mit dünyası mekanlaşmalarının", görsel esaslı anlatılarıdır. İlk çağ mezarlarının daire biçimleri, "Türk Kurganlarının" daire, sekizgen veya çift daire oluşu, mezarların da "ana rahmini" ve "AY TANRIÇASININ SONSUZ DOĞURGANLIĞINI" simgelemesindedir. Yine ilk çağların "içi kırmızı boya sıvanmış" ve "midye-istiridye, inci, boynuz" konulmuş mezarları, "ana rahmine dönüş inancının" köklerinin daha da eskilere dayandığını göstermektedir. Özellikle günlük yaşam alanında "daire veya elips olarak ayrılan

dans, kutlama, toplantı alanlarının" biçimleri, aynı Ay-Tanrıça inancının yaşama yansımalarıdır. Ay'ın, "doğurganlık-yumurta" olarak kutsanıp, simge varlığına dönüştürülmesi, öylesine yaygın ve etkin bir inanç oluşturmuştur ki (Eski Hint mitolojisinde "Ay yaşamın yumurtasıdır.") hala bazı kültürlerde "kadınların toprağa yumurta gömmesi" biçiminde, aynı inanç semantik anlamıyla sürmektedir. Yine "yeni doğan çocuğun Ay'a gösterilmesi" adına "yukarı kaldırılması", aynı inancın, süren yansımalarıdır. Yine "Ayın gözle eşleştirilmesi" (Ay içinde göz simgesi, Sümer, Eski Mısır, Türk kültürlerinde olduğu gibi.) "AYIN ONBEŞİNİN" kutsanması ve kutlanması da, "AY-BOĞA" inançlarından kaynaklanmaktadır.

"ATIN ALNINDAKİ AK, AY'IN AYDINLIĞINI TUTMAZ."

Kadının ululanması, Ay ile özdeş tutulması, evrimsel gelişimde "xx" üstünlüğünün gerçekleri ile ilişkilidir. "Boynuz, hilal ve rahim" yapıları, biçimleri birbiriyle özdeş kılınır. Dişiliği "ters üçgen-ucu aşağı üçgen" simgeler. "Aybaşı, ay-hali ve doğurma"; ilk çağ inançlarında, erkeği bile öykündürecek (sünnetin kökeninde yatan gerçektir), dişil bir yaratma gücünün kutsanması ve yüceltilmesini içermektedir. En eski heykel ve çizimlerin tam bir mekan varlıklaşması olarak "kadını, kadınlık organını biçimlendirmesi" (vulvayı temsil eden, "Üç Ayak İmi-Motifi" gibi), bu inançların yansımasıdır. Türk mitolojisinde de kadın, "öteki-göksel dünya, töz evreni, Uçmag" denilen "düşsel-ışksal mekana" açılan "kapıdır." O, yaşamın kutsal dişil varlığıdır. Yaşam, töz, kadından bu dünyaya girmektedir. "Ölümün, bu dünyayı bırakan yaşamın kapısı da", kadın rahmine benzetilip-eşleştirilen topraktır-mezardır. Ölüm, "ana rahmine" geri dönüştür. Toprak "anadır." (Bazı kültürlerde, ölüm sonrası ruhun yolculuk ettiği kayık, hilal biçimindedir.) "Ölüm ve yeniden doğuş", aynen Ay'ın dönence olarak "bir doğup, bir batması" ile özdeş bir bütünlük göstermektedir. Bu anlamda ölüm; korkulan, kaçılan durum değil, "yeniden doğuşun başlangıcı" olan kutlu bir gerçekliktir. Suların, tohumları açıp-çimlendirmesi, ayın dönenceleri (ayın örtüsünü sıyırması) ile özdeştir. Reginin, Ay halinin (ay başının), ayın dönüşümü ile tamamen ilgili olması aynı inancın mekansal güç varlıklaşmalarıdır. (Regi, kadını kutsallaştıran, tanrıçayla özdeş kılan, kıvançlı, dirimli durum sayılırken, buyruk inançları regiyi "hastalanmaktır-kirlenme" saymıştır.) Günümüzde hala kullanılan "Ay Takvimi", Ay inancının zamana ilişkin mekanlaştırmasıdır. Eski Türk inançlarında, yaygın olarak kullanılan vücuda işlenen dövmeler, inanç ve mitsel anlamlarla biçimlenmiştir. "DÖVME": "Başka bir mekan varlığını üstüne almayı, onunla özdeşleşme, birleşme gücünü" temsil etmektedir. Eski Türk topluluklarında el, kol, yüz, pazı, göğüs ve bacaklara yapılan dövme geleneği, damga, petroglif esaslı "kutsal dilin" imlerine dayanan, "mekansal başkalaşmayı" içermektedir. Yine, eski Türk topluluklarında "kanı kana bağlamak", göz yaşı ile "kan ağladığını,

kanın aktığını" gösterme törenleri, ölüm, afet ve definde hala yaşayan "ağıt" geleneğinin, AY-BOĞA inançlarından gelen (acılı, kanlı doğuma metafor olan), inanç mekanlaştırmalarıdır.

"AY ÇAMURA BATMAZ."

TUFAN - MEKAN VE MİTOLOJİK ANLAMLAR

Tufan efsanesinin yer almadığı kültür yok gibidir. Yazıya geçmiş en eski "Tufan anlatısı", Sümerlerde (MÖ. 6 bin yıllarına ilişkin tabletlerde) yer almaktadır. Ama yazılı kayda geçmesinden önce olduğu kesindir. Yani, insanlığın belleğine çok derin izler bırakan "Tufan", Sümer öncesi dönemlere ilişkindir. ('Sümerlerin nereden geldiği?' ise; klasik tarihçilerin asla cevap aramadığı bir sorudur.) Son buzul döneminin çözülmesi, MÖ. 10 bin yıllarına denk düşmektedir. Tabletlerde, Tufandan önce 10 krallık dönemi yaşandığından bahsedilmektedir. Tufan efsanesi bir "şair yapısı" ile, çok detaylı anlatılmıştır. Aynı anlatım, Sümerlerin devamı olarak gelişen Babil uygarlığında da yer almaktadır. Tabletlerde, insanı seven bir tanrı, seçilmiş birine, "tüm insanlığın tanrılar tarafından sulara boğulacağını" haber vererek, bir tekne yapmasını istemiştir. Bu Tufan anlatısı, kurgu ve öz olarak aynen ama ad değişiklikleri ile "buyruk esaslı dinlerde de" yinelenmektedir. Tüm eski Tufan efsaneleri "zamanda ve eksende" dünyanın kaymaya uğradığını, 12 aylık 30 günlük "ay takvimlerinin" bozulduğunu, dört ayrı mevsim oluştuğunu aktarmaktadır. (İlk çağ öncesi dönemlerinde dünyaya iki iklim egemendir.) Kısaca "Tufan" kavramı, çok geniş çaplı bir alt-üstlüğü içermektedir. Mayaların "Xochicallo" piramidinin duvar yazılarında, Tufanın "Zac ayının 13 Cuma (Chuen) günü" meydana geldiği yazmaktadır. Pek çok kültür gibi, Türk mitoslarında da 13 uğursuz sayılmaktadır. Bir anlamda, 13'ün uğursuzluğu altında büyük bir mekan alt-üstlüğü yatmaktadır. Nedeni ne olursa olsun, Tufan, doğaya ilişkin bir gerçeğin, bilgisel mekan yapılanmasını içermektedir.

"DENİZLER ÇALKALANIR, / DEMİR ÜZENGİNİN DİBİ DELİNİR, / KARA SULAR KANLA AKAR. / YER GÜRÜLDER, / DAĞLAR ALT-ÜST OLUR. / GÖK SARSILIP PARÇALANIR, / DENİZ DALGALANIR, DİBİ GÖRÜNÜR, / DENİZ DİBİNDEKİ DOKUZ ÇATALI TAŞ, / DOKUZ YERİNDEN PARÇALANIR."

Mitoslar, dünya zamanını ikiye böler. "Yazılı esaslı tarih" ve "söz esaslı tarih-öncesi." Bu iki "zamansal mekanın" dili, mantığı, biçimleri, "kendilerine özge" nitelikler içerir. Mitolojinin tüm öğeleri, "zamanın derinliklerinde" üretilmiş bilgi, duygu, inanç değerlerinin gizlenmiş mekansal yapılanmalarını içeren belgeleridir. Yapısı "simgesel şifrelerle" doludur. O bilgileri koruyan, saklayan, muhafaza edendir. Tüm mitolojik kurgular, o dönemlerin insanları için "yaşamsal anlamları taşıyan", inanç değerlerini bozulmadan koruyan, aktaran, tam anlamı ile mekansal yapılanmalardır. Mitsel imler, imgeler, simgeler,

kavramlar, yaşama, insana, doğaya ilişkin değerlerin, ölçülerin, fikirleri, yorumların, olguların göstergeleridir. Sözden heykele, kabartmalardan çizimlere uzanan bu mitsel mekan varlıkları, kapsamı geniş bir "gizemli anlatı dilini" oluşturmaktadır. Kendi içine dönük gizem, dışa simgelerle, semantik yapılanmayla yansır. Ama zaman içinde gizem değişir, bozulur, "münzevi" (yalnızlık içinde, inzivada yaşama) ve "zahitsel" (eziyet içinde salt inanç görevlerini yerine getirme) çarpıklaşmalarına, tarikat uydurmalarına dönüşür. En eski, en kadim inançların temel bir ilkesi olan "sır saklamadır." (Bu bozulmaya ve bilmeyenlerce çarpıtılmaya karşı, bilgisel mekan değerini bir korunmadır.) "Sır saklama", Babil ile Ege Luvi inançlarının karışımı olan "Saabi kültüründen" (Sabaa: boy abdesti alma anlamına gelir. Eski Türk damgalarında ise 'arınma, yükselme' anlamını içerir.) buyruk esaslı inançlara da geçmiştir. Yine Saabi inançlarının etkisi, günümüz inançlarının çoğunu belirleyip, biçimlendirmiştir. Saabiler her "göksel yıldız" için bir "mabet" yapmışlardır. "Akıl, suret, nefis" mabedi "dairelidir." Satürn mabedi "karedir." Venüs mabedi (Türk mitolojisindeki adı Anğarak'tır. Arp. Zühre) "kare içinde üçgendir." Ay mabedi "sekizgen", Merkür mabedi "dikdörtgen içinde üçgendir." Güneş mabedi, "kare içinde dairedir." Saabi dilindeki (Hauran'dan) türetilen "Harran": "yüce ülke, ruhların mükemmelleştiği yer" anlamına gelmektedir. Harran Saabileri, Pisagor öğretisinden etkilenerek "7" rakamını kutsamışlardır. Bir haftayı 7 gün sayıp, her gün için bir ayin uygulamışlardır. Pazar Güneş günü (Sunday), Pazartesi Ay günü (Monday), Salı Mars, Cumartesi Satürn, Cuma serbest gün olarak tanımlamışlar ve mekan varlığına çevirmişlerdir. Saabilere göre Güneş, Ay ve diğer beş gezegen (yukarıdaki babalardır), şeffaatçi ruhlardır. Ateş, hava, su ve toprak ise (aşağıdaki analardır) yüce ruhlar olup, bunların ilişkisinden "üç canlılar" bitkiler, hayvanlar, insanlar oluşmuştur. Soyuttan somuta giden bu mekanlaştırma, tamamen gizli olup, ancak seçilmişlere eğitimle aktarılan "gizli" kutsal bilgi varlıklaştırmalarıdır. Günümüz "eğitilme, arınma, bilme, görme, kurma, bulma" gelişimini kapsayan "estetik yaratıcılığında" en temel ögesidir. Yaratıcı özne, "gizem dolu" öznedir. Kendi oluşuna yönelik gizem, ancak simgeleşerek dışa yansıyan, "ürettikleriyle izlenebilendir." Yaratıcılık için "gizem" (sır), bulmada, yaratmada gizli bir paketlenme içeren bilgisel mekan türevidir.

"SIRRINI GİZLE, KİMSE BİLMESİN. NE KADAR İNANÇLIĞA ERSE DE, SIR SENDE GİZLENMİYORSA, BAŞKASINDA GİZLENİR Mİ?"

İnsanın zamanı bölüp ayırması, (Tufan öncesi, Tufan sonrası gibi) bir zaman-mekan varlıklaştırmasıdır. Zaman, mekanlaştırılarak "tanımlanabilir, tanımlanabilir, tanıtlanabilir" bir somutluğa çevrilmiştir. Ama ister gonistik, ister agnostik, isterse Ortodoks inançlar olsun, ilk çağ inançlarından çok farklı olarak, "zamanı ve mekanı boş, bilinemez, yalan" saymışlardır. Türk Mitolojisinde

"yer altı: karanlıklar dünyasıdır." Ruhun "aydınlığa yükselişine, yaşama gelişine, yeniden doğuşa" engel olan dünyadır. Olumsuz mekandır. Özdek, yeryüzü, doğa ise: "göksel-evrensel ruhu" içinde taşıyan "töze sahip mekandır." Her özdek, her varlık, her şey bu tözü içinde taşır. Her yapının ölümü, dağılışı, "yeniden doğumun başlangıcıdır." Töz, tin, ruh, özdekle karışmış, bir bütünlüğün mekansal varlıklarıdır. "Yer, yeraltı, gök" üçlemesi, evrensel ruhun ilişkilendiği mekanlardır. Buyruk inançlarında ise, "beden ve ruh ayrı ayrı şeylerdir" ve geçici olarak bir arada olurlar. Özdek, mekan önemsizdir. Önemli olan, "beden kafesinde hapis olan, kurtulması gereken ruhtur. Doğa, dünya boş ve hiçtir." Bu yapı içinde, "öznel zaman" (ben zamanı) algılamaları dışında, öznedenden bağımsız bir bilinemez, kestirilemez bir zaman anlayışı yaratır. Böylece nesnel gerçeğin, öznel deneyimlere denk düşmesi olanaksızlaşır. Geriye salt "uyuma, tabi olma, kullaşma" kalır. İlk çağ inançlarında, öznel zamana karşılık düşen, dışsal gerçeğin zamanı, yeniden doğuş inancıyla örtüştürülmüştür. Fiziksel zaman, geçmiş deneyimleri, şimdi ile birleştiren bir kesintisizlik kazanır. Böylece "önce, erken, geç, sonra" gibi zaman dizilişleri, Türk mitolojisinin de hareketli ve değişken "somut zaman" yapılaşmaları olarak, "doğum, ölüm, yeniden doğuş" dizilişini yaratır. Eski Türk inançlarında, dört geyiğin çektiği arabası ile ON'u (evreni) durmaksızın dolaşan "Zaman tanrısı ÖD-LEK'tir." Büyük Ayı Takım Yıldızı onun simgesidir.

Yaradılış efsanelerinin özleri hep aynıdır. (Adem'le Havva'dan türeme, çok yakın zamanların mitidir.) Her yaratılış inancı, bir mekan yorumlamasıdır. Yaradılış ve türeyiş mitlerinin doğduğu toplum biçimi, "anaerki!" esaslı kandaş-klan toplumdur. Sümerlerde "AN ile Kİ'den", bir Türk efsanesinde "mağara sularının getirdiği kilden oluşan AYATAM ile AY-VA'dan" (Töringay ile Ece'den) türemiştir. "Mağara, kil, ay", hep uzayı sınırlayan mekan yapılanmalarıdır. "AYI GÖRENİN, YILDIZI MİNNETİ YOKTUR."

Savaşçı-göçer kültürlerinde "demircilik", özel olarak kutsanıp, tanrılaştırılmıştır. İskitlerde (Sakalar), Hun'larda (On, Hon, Xun, Hyon), Bun-Türk'lerde, Varsak'larda, Bayındır'larda, Gök-Türk'lerde, Etrüsk'lerde Uygur'larda ve ilk çağ Türk kavimlerinde, "KIDAY (Kut-Ay)", demircilik tanrısıdır. Toprakta çıkarılan demir cevheri ve işlenmesinin değeri, daha çok semantik anlamları ile, özdekleşmiş bir gücün, uzayı "dirençli ve kalıcı sınırlarla" mekanlaştırmasını içermektedir. "Er Toşük Yaradılış Efsanesinde", şaman adayı, yedi gün gökte, yedi gün yer altında avlanıp, "Çift Başlı Kartalla" dünyaya dönmektedir. (Batı baş "AY"dır, doğu baş, "GÜN"eştir.) Yine "Dünya Direği" (Gök Sırgı) denilen güç-egemenlik simgeleştirmesinin tepesinde de "Çift Başlı Kartal" bulunurdu. (Yıkılmaz-eskimez.) Bazı çift başlar, ejder (Türkçe'si ACIRGA'dır.) başları olarak, "çocukları koruyan güç" olarak biçimlendiril-

miştir. Kartala eklenmiş puhu-baykuş kulakları ise, "karanlıkta da duyma" gibi, olağanüstü bir mekansal bilgi varlığını simgeleştirmektedir. Kartal, AY'ın ulaşı, temsilcisi, göğe yükselmenin simgesidir. "KUŞUN" kutsanması, "göksel mekanla" ilişkilenenin aracı sayılmıştır. Eski Türk inanç ve mitoslarında zengin bir "KUŞ KÜLTÜRÜ" bulunmaktadır. "Töğer Boyunun" damgası KÖKÇEN KUŞUDUR. "Kayı (muhkem, sağlam) Boyunun" damgası SUNKAR KUŞUDUR. "Avşar Boyunun" damgası LACİN KUŞUDUR. "Cebni Boyunun" damgası HUMAY KUŞUDUR. "Salur Boyunun" damgası BÜRKÜT KUŞUDUR. "Yazır Boyunun" damgası TURUMTAY KUŞUDUR. Bektaşî, Alevî ve Mevlevî inançlarında sık rastlanan "kuş gibi uçmak, kuş olmak, kuş dili bilmek," vs. gibi söylemler, eski inançlardaki Şamanların "kuş gibi uçmalara, kartal olmalara, kartala dönüşmelere, kuşlarla konuşmaları, göğe yükselmeleri" vs. özünün yansımalarıdır. Yerle gök arasındaki "mekansal değişimin aracıdır kuş." Yine Çin kültürüne mal edilen "YİN-YANG" simgesi, MÖ. 10 bin yıllarına ait en eski Türk kültüründe bir damga olarak bulunmaktadır. (İyi kötüyü, evrensel varoluşu, yer gök bütünlüğünü anlamlandırmaktadır.)

Daire esaslı Türk mezarı olan Kurganların etrafına, dairesel planda dizilen "BALBAL" adlı dikili taşlar, Tüm Türk budunlarında uygulanmıştır. "Damgalı dikili taşlar" (totem esaslı heykeller) ya "SİN-TAŞ", ya da "BİLİG-TAŞ"tır. Damgalar, ortak geçmişi ve anlamı olan kavramların simgesel dilidir. Anıt olarak yapılan, yontulu dikili taşlar ise, "Bilig Taş"larıdır." Ama, eski Türk kültürünün, geçmişten günümüze kalan en zengin nesnelere; felsefe, inanç, yaşam anlayışını içeren "RESİMLİ-YAZILI KAYALARDIR." Bunlar, tam anlamı ile bir "PETROGLİF" olan (resimli-anımlı kaya üstü damgalar), Anadolu'da da bulunan "damga-yazı" esaslı kalıntılardır. SAYMATAŞ da (Kırgızistan'da. 40-45.000 kayada, 100.000'nin üstünde resim vardır.), Talas'da, Tamgalı Say'da (Kazakistan), Issık Çöl'de, Anadolu'da ise; Van'ın Özalp ilçesinde, Pagan Köyünde, Gevaruh Vadisinde, Cudi Dağında, Munzur Vadisinde, Sat Gölü ve Vadisinde, Binboğa Dağlarında vs. 40 binin üstünde kaya üstü resim, damga ve yazı vardır.

"TAŞI ISIRMAYAN, ONU ÖPMELİ."

"Ülker Çerik" (Kurt Taktiği) denilen ve tüm Türk kavimlerinde uygulanmış olan "savaş tekniği", tam bir "tasarım mekanlaştırmadır." Uygulama, "hilal-yay esaslı" gerilemeyle, "içeri, derinlere, çöle çekerek düşmanı yok-etme", (mağaraya, yer altı karanlığına, öteye metaforudur) semantik olarak da güçlü anlam yapılanmasına sahiptir. "Hayvan Üslubu" denilen, "sistemli bir geometriye" dayanan, stilize hayvan biçimlendirmeleri (MÖ 3-4 bin yıllarından, MS. 9-10.yy.'a kadar etkince kullanılan), tam bir semantik simgeleşme içeren, çizgisel esaslı mekan tasarımlarıdır. Keçeden taşa, demirden halıcılığa, deriden

kemiğe kadar tüm bilgisel mekansal biçimlendirmelerinde kullanılmıştır.

Türk kavimlerinde, MS. 4-5.yy.'a kadar uzanan AY-BOĞA (Ay Tanrıça) inancının, doğasal kaynaklı bilgilerin tasarımları olan tüm destanlar, efsaneler, masallar, bilmeceler, ata sözleri "epik şiir" esaslıdır. İnsanın biçimlendiği her şey, ilgi alanına göre, yapay bir mekan tasarımı yapılandırmasıdır. Damga resimlerle başlayan, AY-BOĞA inancıyla gelişen, "Şaman ve Gök Tanrı" inançlarıyla süren tüm inanç ve mitos tasarımları, hem tanımladıkları mekanlarla, hem de özel anlama dayalı biçimlendirmeleriyle, çok zengin semantik anlam mekanlarına sahiptir. Örneğin "Kadın Şaman" yönetiminde yapılan (Sonradan erkekler şaman olmuşlar, ama yine etek giyerek dişiliğe öykünmeyi sürdürmüşlerdir.) "Arzu Artırma Ayini", ulu bir "kayın ağacı" altında, daire olarak imlenmiş bir alanda gerçekleştirilirdi. Alanın dışına, sekizgen büyük bir çadır kurulur, davul esaslı müzik, dans ve "Şaman Taşının" aktaracağı töze kadar ayin uygulanırdı. (Günümüzde de şölenler, eğlenceler toplu, kadın erkek biraradalığı ile yapılmakta, folklorik gösteriler de aynı temayı korumaktadır.)

Bazı kayalara kazınmış kaya üstü resimlerde "EKİ ve KÜN-GÜN", başlarında 7 ışınlı-yılınla (Yılan da metafor. Yılan tanrısallığın, bereketin temsilcisidir.) simgelenmiştir. YEDİ: eski damgalarda ve simgelerde "yedi çizgi, yedi ışınlı-yılın, yedi nokta, yedi saç veya yılan" olarak gösterilmiş olup, anlamı: "EZ EM" (Ez-Edi) töreninin adıdır. Sonradan "SETİ- CEDİ, YEDİ" sayısına dönüşmüştür. "YILAN", eski Türk inançlarında, tanrısal tözün ışık gibi yerdeki simgesi olup, olumlu anlam içermektedir. Sonradan erilliği de anlam olarak kapsamıştır. Yılan, (Yılın, Yıldırım bunlar) göksel evrenin (ON'un) ışığını, YER'e indirir. Böylece evren, yersel varlıklarla, somut mekanlaşmalara çevrilmekte ve insanlar bu güçlerle özdeşleşerek savaşçılık kazanmaktadır. Tüylü, boynuzlu, kanatlı çeşitleri ile simgelerde görselleştirilmiştir. Özellikle "KANATLI YILAN" (Ejder-ACIRGA) olup, iyi ve kötüyü temsil etmiştir.

"Tör-et, Tört, Toğ-ur" (doğuran anlamında), dört çizgi ile simgelenen damganın okunuşu olup, günümüzün dört sayısıdır. Bu anlamda "doğum yapmış" (Toğ-uran) kadın, ÜV'ün (Evin, Çadırın), barınağın "TÖR" denilen, "en önemli köşesinde" oturmasını nitelemektedir.

Oğuz Kağan Destanında, yaratılış "gökten inen bir yıldıza-ışığa" bağlanır. "Gökten inen ışığın ortasında bir kız vardı. Oğuzun bu kızdaki üç çocuğu oldu. Bunlar GÜN, AY, YILDIZ oldular." Gökten inen "Işık Ruh", sivri ucu aşağı bir üçgenle simgelenmiştir. Daha sonra "Ağaç kovuğundan çıkan bir kızdaki Oğuz'un üç çocuğu daha oldu. Bunlar "GÖK, DAĞ, DENİZ'Dİ." Türk nesli bunlardan türedi." Ağaç kovuğunun doğum ise "sivri ucu yukarı bakan üçgendir." Yukarı bakan uç, "ölünün ruhunun göğe yükselmesini ve yer altına ruhun kaptırılmamasını" temsil eder. (Zaman içinde salt erilin simgesi olmuştur.) En eski "damgalar-

da ve petrogriflerde" iki üçgenin birleşmesinden oluşan 6 köşeli yıldız, "ED-ED"i, yani "yaratma gücü, yaratan" anlamı ile "EVRENSEL TÖZÜ" simgelemektedir. (Ünlü, kadim "MU YILDIZI" da bu iki üçgenin üst üste bindirilmesinden oluşmaktadır.) Gök-tanrı inancının bu semantik kavramlaştırmaları, "doğanın nesnel güçlerine bağlı" somut bilgisel mekan yapılanmaları içermektedir. Türk Mitolojisinin her bir inanç değeri, ölçü, biçim, içerik olarak, uygulamada da, "değişkenlik, değiştirilebilirlik" içeren, "somut inançlar olup, buyruk olmayan yaşama ilişkin anlam mekanlaşmalarıdır."

SONUÇ

Mekan; kendisini oluşturan taneciklerden, öğelerden "daha fazla bir şeydir." (Estetik yaratıcılıkta öyledir.) Bu ise Boltzmann tarafından tanımlanan "entropinin Geri Dönülmezlik" yasasının özünü oluşturur. Her yapı, her denge kazanmış paketlenme, "kendine özge bütünlüğe" sahiptir. Bu kendine özgelik ya "taklittir, kopyadır." Ya da "yeni, farklı, ileridir." Her şimdi geçmişlerin toplamından daha fazla bir şeydir. Bu yüzden "geri döndürülemez." Bundan dolayı geçmişe ilişkin her kopya, taklit, eskinin aynısı değil, benzer bir yapıda sürdürülmesidir. Ama birilerinin bu işine geliyorsa, "şimdi": ya geçmişini yinelemeye, ya da "muhafaza etmeye" oturtulur. Yaratıcılık da, bu donmuş yapının yıkımıyla başlar. Yaratıcı oluşumlar bu açıdan asla "geri döndürülemez" mekanlaşma yasalarına tabidirler.

-Her mekan oluşumu, insani duyumsamaları sınırları içinde olsun veya olmasın, "kestirilebilirlik" değerlerinin titreşim ve salınımlarını içeren bir somut varlıklaşmadır.

-Frekans olarak "ölçülebilir, ölçümlenebilir, ölçeklenebilir" olan, görünüm içeren, mod'u (biçem, makam, biçim, istatistik değer) olan her şey, bir mekan yapılanmasıdır.

-Determinizmin "bir başlangıca bağlı doğal gelişimi" veya bir "tasarlayıcı iradenin buyruğu" ile, bir anda, hiç bir değişime uğramadan mükemmel yaratılma veya ezoterik inançların "toprak, bitki, hayvan, insan çevrimi", hep bir "kendine özge" mekan kurmacalarıdır. Oluşumu, düzeni, duruşu ile bu tasarımlar (metafizik ve buyruk esaslı inançlar ile, doğa esaslı somut inançlar ve estetik inançlar) bir "paradoks" oluşturur. Sorun, değişebilir geliştirilebilir üretkenleştirilebilir bir "mekan çıkışı" yakalamaktır. Somut inançlar, yaratıcı yaşama ışık tutup, ön açıp, farklı anlam mekanlarının üretimine el verirler. Ama, bir ön tasarıma bağlı, değişmezliği ve yazgısal bağımlılığı içeren metafizik bilgi mekanlarının, "uyma-yineleme" dışında yorum mekanlaşmalarına izin vermeleri, "doğalana aykırıdır."

-Bir başlangıca sahip olan, denge içeren, sürtünme katsayısı, yoğunluğu çevresinden fazla olan, bu yüzden enerji yitimi ve gereksinimi fazla olan,

her düzen kazanmış yapı bir mekandır. Ama benzersiz, kalıcı, biricik ve "tüketilemez" olanı yaratmak, sanatın-tasarımın ana sorunsalıdır.

-Bilimsel veya metafizik ('sulu benzin yakıt değildir,' -nesnel- veya 'aşta kazanmayı söyleyen burç falı,' -soyut- veya 'günahkarsın, cezalandırılacak-sın, -buyruksal- gibi) yorumların yapılabilmesi, tutuculuk ve ilerlemecilik kutuplarının varlığına bağlıdır. Ama estetik yorumlar, yaşamsal gerçeklere ilişkin olmadıkları sürece, kalıcı, katılımcı değer varlıklarını üretmezler. Bu evrensel gerçek, "her şeyi şimdide bitiren, geleceği tasarlanamaz gören" Post-modern ideolojinin yıkımlarına karşı, yaratmanın mekansal ve görkemli geçiştir.

-Her bilgi, düşünce, duygu, "duyumsal" esastır. Düşüncenin "duygusal alandan" çıkıp, "duygusal bilinç" düzeyine yükselişi gibidir mitoslar ve inançlar. Nesnel gerçeklere, kendi insani anlamlandırmalarını yükleme-bindirme sonucunda oluşturulan "soyutlamalara inanma", tamamen duygusal yaşamla ilişkilidir. Somuttan, bir bilgi mekanlaşması olarak insan tarafından üretilen imgeler, simgeler, kavramlar, göstergeler vs. duygusal alandan bir "çoşma, bir esime" ile bilince yükselip, "bilinci belirlemesi", mitosların gerçek gücünü oluşturur. Mitosların ana işleyiş gücünü gösteren "mekanizma", aynı zamanda da estetik yaratıcılığın, estetik görsel iletişimin "işlem biçimidir." Bu bir "kapılma" durumudur. "Kendinden geçerek kapılma", bir sarhoş olma, "farkındalığını yitirme" değildir. Av öncesi törende, avcı aslanı temsil eden, "hem aslan olmadığının" bilincinde, hem de "gerçek bir aslanla özdeşleşip", o gibi olan "kapılmayı" yaşamadır. Her kapılma, bir başka mekan varlığı ile özdeşleşip dönüşme, onu ele geçirmedir. Estetik kapılma ile inançsal kapılma, aynı özelliğindedir. "Bilinenden başka olmak" (geçmiş ve şimdi-durum), "bilinmeyen den öte olmaktır." (Gelecekte varolmaktır.) Her mitos, her estetik nesne, somuta ilişkin olarak; uydurma, düşsel, duygusal, bilişsel, tasarımsal, kurma olarak, "gerçek dışı gerçektir." Bu, gerçeği edinmenin, kullanmanın, değiştirmenin etkili bir yoludur. Eylemleştiren, müdahale ettiren. Ama "gerçeği yok sayma, göz-ardı etme, boş, hiç, sanal (zahiri), yalan sayma"; gerçeklerden tamamen uzaklaşma, kopma, hiçleşmedir. Bu da, aynen Postmodernizmin "şimdiciliği" gibi, "mekan dışı olma" yitkiliğidir. Mekan dışılık ise; tamamen bellenenleri "tüketmeye" dayanan, "eylemliliği, müdahaleyi, savaşımcılığı" yok-eden, donmuş, ölmüş mekansallıktır.

-Türk mitolojisi, yaşayan, kendine özge mekan yapılanmaları ile, "ötekileşmişlikten" kurtulmanın bir en aydınlık yoludur. Sorun asla onu ezberlemek, yinlemek sorunu değildir. Hele "ırkçılık" hiç değildir. Bir geçmiş, kök olarak ondan, somut bilgisel mekan yapılanmalarından "çıkış bulabilmektir." Çünkü:

-Evren (kozmos) bir sonsuzluktur. Kozmos da her yapı, varlık, özdek, "ent-

ropiye uğrayacaktır." Bu "dağılma, son, sona erme" kaçınılmazdır. Ama "sonsuzluk", kendi içinde "yoğunluk, hacim, görünüş" kazanarak, geçici de olsa, "kendine özge" bir "sonlular" oluşturur. Bu kapsamda "mekan" tam olarak bir "SONLULUK YAPILANMASIDIR." Yani sonsuzluğun kendi içinde, bölümler, parçalar, küçüklükler olarak "sonluluk" kazanmasıdır. "Sonsuzluk kaosunda" bir bölge, bir hacim, sınırlar edinip, özdekleşerek, bir "VARLIK ALANI" oluşturur. Bu alanda hapsedip, yoğunlaştırdığı enerjile orantılı bir "ÇEKİM ALANI ÇEVRESİ" yaratır. "Varlık alanı", kendisini oluşturan "zıtlar ve zıtların çatışmaları, gerilimleri, devinimleri" de, o alana ilişkin "BİLGİ ORTAMI" oluşturur. Kısaca, "Varlık alanı, çevresi, ortamı" olan her şey, kendi karşıtlıkları ile bütünlük oluşturan bir mekandır.

-Kozmik sonsuzluk, hem "BELİRSİZ" (gelecek tasarımı olmayan, zaman boyutunda rastlantısal akıp, genişleyendir), hem "SINIRSIZ" (insanın ölçümleme, ölçme gücünün sınırlarını aşan büyüklüktür), hem de "SONSUZDUR." (İçindeki, dışındaki bir noktadan gözlemlenemeyendir.) "Mekan" ise, kaos içinde bir düzen kazanma, "BELİRLİ, SONLU SINIRLI" yapı içermedir. Bu kapsamda, "insan ve insan kişiliği" de bir mekan varlıklaşmasıdır. Yaratıcı birey bu "yapılanmadan muaf" değildir. Ama normal insanın, sıradan bir kişiliğin beceremeyeceği bir "meydan okuma, baş kaldırma" ile, "kalıplılığın, donmuşluğun" uymacı kişilik yapılanmasının "taşlaşmış belirliliğini" kendi içinde "tekrarlanan" olmaktan çıkarabilir. Beyin ve beden bütünlüğünü, biricik, özgür, ileri (egemen olanla çelişen, yaygın olana, normallige göre "benzersiz" olan, ama gelecekte anlaşılıp, benimsenip, tanınacak özgünlüğü içeren) bir "belirli yeni duruş" üretebilir. "Yaratıcı kişilik", egemen, donmuş, taş kesilmiş "sonluluk" içeren "kişilik mekanlaşması" yerine, "SONSUZLUK İÇEREN SONLULUYU" veya "SONLU İÇİNDE SONSUZLUĞU" (gelecekte de etkinliğini sürdüreceği varlıklaşmayı) üretmedir. Yaratıcı kişilik, hem egemenliğin dayattığı duvarları, hem de beden-zihin sınırlılıklarını "aşıp", bilme, duyumsama, görme, kurma, tasarlama vs. "sınırsızlıklarını" yaşamın merkezi durumuna getirmedir. Kısaca, yaratıcı kişilik, "sonlu içinde" evrensel gerçek olan "tüketilemeyi" yakalayıp, mekansal varlıklaşmalarında yansıtır. Böyle bir kişilik mekanlaşması geliştirmede: "Sonluda sonsuzluk", SINIRLIDA "sınırsızlık", BELİRSİZDE "yeni, farklı, ileri belirlilik" gücüne ulaşmanın yolu (milliyetçilik ve ırkçılık tuzağına düşmeden), "özgüllüğü bulup, özgürleşmeye, özgünleşmeye ulaşmadır." Bu ise, geçmişin "sonlu, sınırlı, belirli" bilgi, inanç, kültür değerlerini içeren KENDİ MİTOSLARI ile barışmak, onları özümsemek, onlardan bir "çıkış" yakalamakla olasıdır. (Kendi tarihini, toplumunu küçük görme, karalama, yok sayma ile olanaksızdır.) Çağdaş bir duruşun bireşimini, kendi geçmişinden, mitoslarından edinmek, "diğerlerinin" yanında varolabilmektir. "Ötekileşme ve yabancılaşma sonluluğunu" kırmadan, kölelik ve kulluk sınırlarını aşmadan, batının planlı ve kasıtlı Türk inanç ve kültür geçmişi

yok sayan ve her şeyi kendiyle başlatan anlayışını yıkmadan, Postmodernist "hiçleşme belirsizliğinin belirlemesinden" çıkmadan, yaratıcı bir kişiliğe ulaşamaz.

Unutulmamalıdır ki: HER ATI ALAN, ÜSKÜDAR'I GEÇEMEMEKTEDİR.

Kaynakça

- ATALAYER, Faruk. Oğuz Destanı ve Yaratıcılık, İmge Der. Sa:14, Adana
- ATALAYER, Faruk. Türk Mitolojisi, Ulusallık, Evrensellik, İmge Der. Sa:12, Adana
- ATALAYER, Faruk. Türk Mitolojisi ve Yaratıcılık, Doğaçlamalar, No: 182-191, Eskişehir
- BAYAT, Fuzuli. Türk Boy Adları Etimolojisi, Üç Ok Yay., 2005, Ankara
- BAYAT, Fuzuli. Türk Şaman Metinleri, Piramit Yay., 2005, Ankara
- BİCAN, Ahmet. Türk Dünyası Üzerine İncelemeler, Akçağ Yay.,1993, Ankara
- BULUC, Sadettin. Şamanizmin Menşei, İst. Üniv. Türk Dili Edb. Der. 11, 1948, İstanbul
- CAMPBELL, Josef. Doğu Mitolojisi (Tanrının Maskeleri), İmge Yay., 1993, İstanbul
- CAMPBELL, Josef. Yaratıcı Mitoloji, İmge Yay., 1994, İstanbul
- ÇORUHLU, Yaşar. Türk Mitolojisinin ABC'si, Kabaalçı Yay., 1999, İstanbul
- DİZDAROĞLU, H. Türk Töresi (Ziya Gökalp'den), Kültür Bak. Yay., 1976, Ankara
- ERGÜDER, S. RIDVAN, N. Oğuz Destanından Bir Bölüm, Türk Tarih ve Etng. Der., No: II. S:243
- ERGÜN, Muharrem. Dede Korkut, TDK Yay.,1964, Ankara
- GENER, Cihangir. Ezoterik-Batini İnançlar Tarihi, Piramit yay., 2005, Ankara
- GÜLENSOY, Tuncer. Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları, Türk Dün. Arş. Vak.Yay., 1989, İstanbul
- HACİP, Has Yusuf. (Çev. Arat Rahmetli) Kutadgu Bilig, 1974, Ankara
- İNAN, Abdulkadir. Türk Mitolojisi ve Halk Edebiyatında Kadın,TDK Yay.,1987, Ankara
- İNAN, Abdulkadir. Umay İlahesi Hakkında Makaleler, TDK Yay., 1987, Ankara
- KURGAN, Şükrü. Eski Metinler Antolojisi, Maarif Vekaleti Yay., 1943, Ankara
- ÖGEL, Bahattin. Türk Kültür Tarihine Giriş, (6.) Cilt, TDK Yay., 1962, Ankara
- ÖGEL, Bahattin. Türk Mitolojisi, I.Cilt, TDK Yay.,1993, Ankara
- ÖGEL, Bahattin. Türk Mitolojisi, II.Cilt, TDK Yay., 1994, Ankara
- ÖGEL, Bahattin. Türk Mitolojisi, Devlet Kitapları Serisi, 1971, Ankara
- ÖNDER, Mehmet. Anadolu Efsaneleri, 1966, Ankara
- ÖZDEŞ, Oğuz. Oğuz Han, Türkiye Yay., 1964, İstanbul
- MERAK, Ali kemal. İlk Türk Devleti Yazıtları, Kitapçılık Yay., 1968, İstanbul
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali. Efsaneler, Arkadaş Yay., 1996, İstanbul
- RULLE, Davit. Rastlantı ve Kaos, Tübitak Yay., 1996, Ankara
- SEPETÇİOĞLU, M. Necati. Yaratılış ve Türeyiş, Devlet Kitapları Serisi, 1969, İstanbul
- SÜMER, Faruk. 10.yy.da Oğuzlar, Dil Tarih Coğ. Fak. Der. No:116, S.144, Ankara
- SÜMER, Faruk. Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri Destanları,1992, İstanbul.
- TARTAR, Fikret. Anadolu Destanları, Ziraat Bankası Yay., No:4
- TOĞAN, Zeki Velidi. Oğuz Destanı (Reşidettin Oğuznamesi), 1972, İstanbul
- TÜRKÖNE, Mualla. Eski Türk Toplumunda Cinsiyet Kültürü, Ark Yay., 1995, İstanbul
- URAZ, Murat. Türk Mitolojisi, Düşünen Adam Yay., 1994, İstanbul